

AKOİB

AKDENİZ OPERA ve BALE KULÜBÜ KÜLTÜR - SANAT DERGİSİ / 21

Mediterranean Opera and Ballet Club Culture and Art Magazine

Fiyatı: 7 TL.
K.K.T.C. Fiyatı: 12 TL.

Cumhuriyet Özel Sayısı
CUMHURİYET DÖNEMİNDE
ÇOKSESİLİ MÜZİĞİN GELİŞİMİNDEN KESİTLER

Zeynep Altar ile Söyleşi

Ankara'daki İlk Opera Binası

CUMHURİYET DÖNEMİNDE
MÜZİK SANATIMIZIN SERÜVENİ

Konservatuvar Tesisleri
Düşün Salonu

TÜRK MÜZİK DEVRİMİ

Atatürk ve Müzik

ATATÜRK VE MOZART

Cevad Memduh Altar
111 Yaşında

Asırlık Kültür Abidesi,
Liszt'in İstanbullu Öğrencisinin Öğrencisi,
Usta Piyanist

Zeynep Altar

ile bir söyleşi

Ömer Eğecioğlu
Santa Barbara, CA, ABD
omer@cs.ucsb.edu

Faik Bey Della Sudda

19. yüzyılın sonunda Weimar'da büyük üstad Franz Liszt'in üç seneden fazla öğrencisi olmuş olan İstanbullu bir piyanist var. Kendisi hakkında "üstün yetenekli Türk", "piyano virtüözleri arasında esen en yeni fırtına" gibi sözler kullanılan, Londra'da 15 Haziran 1895'te Princes' Hall'da ilk sahneye çıktığında icrası; "İstanbullu piyanist tartışma götürmez bir başarıya ulaştı", "Pırl pırl ve mükemmel icrası ile hayranlarının gönlünü fethetti" şeklinde betimlenen; besteleri için ise "çok etkili ve müziksel değeri oldukça yüksek", "gerçek bir sanat anlayışını yansıtıyor" şeklinde yorumlar yapılmış olan bu piyanist, İstanbullu eczacı 'Della Sudda'ların ailesinden "Faik Bey Della Sudda" (1860-1940).

Zeynep Altar'ın piyano öğretmeni Franz Liszt'in öğrencisi, İstanbullu Faik Bey Della Sudda'nın, 1900 yılında Danimarkalı ressam Arild Rosenkrantz tarafından yapılmış portresi.

Faik Bey Della Sudda Weimar'da Franz Liszt'in şerefine dilllerden düşmeyen bir ziyafet vermiş, 1882'de Parsifal'ın prömiyerinde Bayreuth'da Richard Wagner'le kadeh tokuşturmuş bir sanatçı. Liszt'in öğrencilerinin anılarında da sözü oldukça sık geçiyor.

Faik Bey'e olan merakım Franz Liszt'in 1847 İstanbul seyahati üzerine yaptığım araştırmalar için belge toplarken doğdu, yavaş yavaş büyüdü. Bu konuya önce tamamen müzik tarihi açısından başladım, ama sonradan iş genişledi, piyanist Faik Bey Della Sudda'ya ressam kardeşi, eczacı babası ve eczacı dedesi de eklendi. Della Sudda'nın yayınlanmış müziğini de toplamaya başladım, elimdeki bütün bilgi ve notaları bir kitap halinde yayınlamak için çalışmaya giriştim.

Faik Bey ile ilgilenen başka araştırmacıların da olmasının benim için çok heyecan verici olduğunu söylemeliyim. Örneğin değerli Emre Aracı'nın "Donizetti Paşa, Osmanlı Sarayının İtalyan Maestrosu" kitabında Faik Bey Della Sudda'nın bahsinin geçiyor olması; Evren Kutlay Baydar'ın "Osmanlı'nın Avrupalı Müzisyenleri" başlıklı müzik tarihi kitabında da Faik Bey Della Sudda'ya geniş yer veriliyor olması beni sevindirdi.

Faik Bey Della Sudda 1840 yılında vefat etmiş olduğu için, Emre Aracı'nın araştırmalarından İstanbul'da yaşayan bir öğrencisi olduğunu öğrenmek beni son derecede şaşırttı ve elbette son derece mutlu etti. Üstelik bu öğrencinin değerli müzikolog, rahmetli Cevat Memduh Altar'ın eşi Zeynep Altar olması benim için daha da büyük bir sürpriz oldu. Böylece Zeynep Hanım'ın kızı İnci Kut Hanım'a eriştim. Zeynep Altar Hanım'la 4 ve 12 Temmuz 2011 tarihlerinde İstanbul Göztepe'deki evinde iki uzun söyleşi yapmam bu şekilde mümkün oldu. Faik Bey Della Sudda üzerine yaptığım çalışmalar için paha biçilmez bilgiler sağlayan bu söyleşiler; Altar ailesinin ve Zeynep Altar Hanım'ın yaşayan bir kültür tarihi niteliği ile bin kat değer kazandı...

1909 doğumlu olan Zeynep Hanım'ın, bir asrı doldurmuş yaşına rağmen hayat dolu, hoş sohbet ve son derece zarif bir insan olduğunu burada belirtmeliyim. Değerli anularının ben ve diğer müzikseverler için, Della Sudda'nın öğrencisi olmuş olmasını aşan, Cumhuriyet kültür tarihi açısından kendi başına büyük önemi olan, muhteşem belgeler oluşturduğuna hiç şüphem yok. AKOB Dergisi'nin bu 'Özel Sayı' sında size Zeynep Altar Hanım'la yaptığım söyleşiden seçmeler sunmak istedim.

Zeynep Hanım'ın İstanbul Göztepe'deki evine giderken, oturduğu sokağa çok yakın bir sokağa "Cevat Memduh Altar Sokağı" adının verilmiş olduğu, gözümünden kaçmadı. Zeynep Hanım'la yaptığım söyleşilerimin ilkinde kızı İnci Kut Hanım, ikincisinde ise diğer kızı Ayşe Altar Hanım da yer aldı. Böylece onlarla da tanışma fırsatını buldum. Zeynep Hanım'ın evinde ayrıca - Cevat Bey'e ait olan, içinde Franz Liszt, Camille Saint-Saens, Charles-Marie Widor gibi bestecilerin el yazılarını içeren imzalı yazı koleksiyonu ile, Varşova'da kendisine hediye edilen Chopin'in elinin kalıbını da gördüm. Piyano hocası Faik Bey Della Sudda'nın elimde olmayan bir notasının Zeynep Hanım'da bulunması da beni çok memnun etti.

1909 doğumlu Zeynep Altar'ın 2010 Anneler gününde kızı İnci Kut tarafından çekilmiş fotoğrafı.

Zeynep Altar kimdir?

Zeynep Altar, 25 Aralık 1909 İstanbul doğumlu. Babası Hariciye memuru Sefa Feyzi Bey, annesi ise Şadiye Hanım. Sefa Bey İkinci Dünya Savaşı öncesi Tahran Büyükelçiliği'nde müsteşar olarak görev yapar. Eşini burada kaybeden Sefa Bey, çocukları Zeynep ve ağabeyi Settar'la birlikte Bağdat üzerinden İstanbul'a döner. Daha sonra Bükreş'e tayin olan Sefa Bey çocuklarını bir Alman okuluna yazdırır, 6 yaşlarındaki Zeynep'in ilk müzik dersleri de burada başlar.

İstanbul'a döndükten sonra Zeynep piyano derslerini önce Ermeni bir hoca ile sürdürür, daha sonra da 1919 yıllarında Macar hoca Hegyei'den piyano dersleri alarak devam eder. 1925 yılında Anvers'e giderek orada liseye devam eder, bir yandan da Institut Beethoven'da piyano dersleri alır.

İki sene sonra döndükleri İstanbul'da Zeynep, Notre Dame de Sion'a yazılır. Bu arada Hegyei vefat etmiştir, Zeynep Franz

Zeynep Altar, babası hariciye memuru Sefa Feyzi Bey ve ağabeyi rahmetli büyükelçi Settar İksel ile 1919 yılında İstanbul'da.

Zeynep Altar, Alman şef Ernsts Praetorius ile birlikte. (Ankara, 1936)

Liszt'in İstanbullu öğrencisi Faik Bey Della Sudda'dan ders almaya başlar. 1933'te Cevat Memduh'la evlenip Ankara'ya gidene kadar bu dersler devam eder.

Zeynep Hanım, Ankara'ya taşındıktan sonra Ankara Devlet Konservatuvarı'nın kuruluş çalışmalarını Alman uzmanlarla birlikte yürüten Cevat Memduh'un yanı başında yer alır, Ankara'da klasik müziğin yaygınlaştırılması çalışmasına piyanosuyla katkıda bulunur, radyoda konserler verir; şef Praetorius'la birlikte Grieg ve Çaykovski piyano konçertolarını seslendirir.

Cevat Memduh'la 60 yılı aşan evlilikleri boyunca, kültür ve müzik alanındaki yoğun çalışmalarında ona destek ve yardımcı olur; yurt dışı seyahatlerinde, araştırma gezilerinde, katıldığı kongrelerde yanındadır ve kültür hayatımızın her bir aşamasına bire bir tamik olur.

ZEYNEP ALTAR'LA SÖYLEŞİ

Zeynep Hanım, siz İstanbul'dan İran'a çok küçük yaşta gittiniz değil mi? Müziğe olan ilginiz orada mı başladı?

Üç yaşındaydım, hayal meyal hatırlıyorum. Ben 1909 yılında İstanbul Cihangir'deki İtalyan Hastanesi'nde doğmuşum. Hemen ardından babam İran'a sefaret müsteşarı olarak tayin olmuş. Orada küçük yaşta annemi kaybettim, sonra da zaten Birinci Harbi Umumi çıktı, 1914'te İstanbul'a geri geldik. Geri geliştik de "kecave" de oldu. Bunlar şöyle; oda gibi sepetler, önü açık, katrın üzerine iki tane yerleştiriliyor. Bir tarafında abimle beni koydular, öbür tarafta ise bizim bakıcımız Gülmisal kalfa vardı, onu da oraya oturtmuşlardı. Ama abimle ikimiz hafif geldiğimiz için bizim tarafa bir de taş koyuyorlardı. İran'dan yola böyle çıktık.

Yani bir terazi gibi dengelenip geldiniz.

Evet. Babam at üzerindeydi. Bir, iki de at üzerinde asker ya da memur bize refakat ediyordu. Gündüzleri gidiyorduk,

geceleleri de köylere inip kalıyorduk. Bağdat'a gidip orada birkaç ay kaldık. Hatta bir Fransız'ın villasını bize tahsis ettiler; orada kaldık. Babam Galatasaray'da okumuş, orada okuldan arkadaşı Selahattin Bey vardı, onlar da oradaydılar, aynı evde kalıyorduk. Sonra, babam hastalandı, hastahaneye kaldırdılar. Babam hastanede Selahattin Bey'e tavsiye etmiş, "eğer ben ölürsen" demiş, "çocukları al götür sen İstanbul'a". Ama bizim İstanbul'da kalacak yerimiz yok hiç. Neyse ki iyileşti babam, oradan İstanbul'a geldik, ama bu sefer trenle. Sultanahmet'te bir ev kiraladı babam, orada oturuyoruz. Orada Esmahan Kaya Sultan Mektebi vardı, beni oraya yazdırdı, okula orada başladım, bir iki sene falan okudum, sonra Romanya'ya "Tuna Delegatesi" sıfatıyla tayin oldu babam. Orada bir Alman mektebine yazıldım ve piyanoya başladım. Epeyce ilerlettim, hatta "sen konser vereceksin" dediler, Beyer'den bir küçük parça çaldım.

Kimdi müzik öğretmeniniz?

Okulun öğretmenlerinden Madam Marie diye bir kadındı. Beni çok beğenirdi. Neden bilmiyorum, öbür çocuklara da misal gösterirdi, bak dinleyn derdi, beni çaldırır. Benim resitalim için bütün mektebi toplamışlar; ben çaldım parçamı, çaldıktan sonra reverans yapmamı istemişti, ama bir alkış kopunca ben korktum, kaçtım içeri! İki sene Romanya'da kaldık. Oradan geldik İstanbul'a. Babam tekrar evlendi, iki kızı daha oldu; biri Fahamet biri Şehkâr, Fahamet'in oğlu Birleşmiş Milletler'de büyükelçiydi, ama sonra emekli oldu. Şimdi ABD'de Boston'da oturuyorlar.

Siz Romanya'dayken kardeşiniz de müzik dersleri aldı mı?

Aldı ama yapamadı, sıkıldı, "ben bunu sevmiyorum, keman istiyorum" dedi. Babam da keman aldı ona. İstanbul'a gelince. Bilmem tanır mısınız, Ekrem Tektaş vardı, kardeşim ondan keman dersi aldı. Bir gün derse gidiyor; "hadi çal" diyor hoca, "aa -- kemanımı evde unutmuşum!" diyor kardeşim. Öyle deyince hocası da, "sen de bir daha gelme" demiş. Sonra viyolonsel istedi, ama babam "sen bunu da yapmazsın" diyerek almadı.

Zeynep Altar
1920'li yılların
sonlarında
İstanbul Dame
de Sion'da
öğrenciyken.

İstanbul'a geri dönünce hangi okula gittiniz?

Önce İstanbul Lisesi'ne başladım. O zamanki ismi Bezmialem Valide Sultan Mektebi'ydi, Divanyolu'nda, Süleymaniye Camisi ile karşı karşıyaydı. Eski bir sarayı mektebe çevirmişlerdi. Sonra ismi değişti.

Herhalde aslında Abdülmecid'in annesine ait bir yerdi. Müzik eğitiminiz sonra nasıl devam etti?

Babam yeniden evlenmişti. Onun kayınpederi - sonra da benim kayınpederim - Belçika'da Anvers'e tayin oldu konsolos olarak. Babam da bizi gönderdi Fransızca öğrenelim diye. Büyük kız kardeşimle ikimiz gittik oraya. Anvers'de mektebe gittim iki sene, Beethoven Enstitüsü'nde ders alıyordum. Bir kadın vardı piyano öğretmeni, o kadar beğenirdi ki beni, bütün talebeleri toplar, "gelin bakın bu Türk kıızı nasıl çalıyor, bunun gibi çalın" derdi, bana çaldırır, onlara dinletirdi. Sonra oradan döndük iki sene sonra. İstanbul'a dönünce Dame de Sion'a girdim.

Peki İstanbul'a döndükten sonra ilk hocanız Faik Bey Della Sudda mı oldu?

Hayır hemen değil. Babamın Galatasaray'dan bir arkadaşı Orhan Tahsin Bey vardı, doktor; onun ikiz kızları vardı, onların da Ermeni bir piyano hocası vardı. Onun da ismi Marie idi. Ben de onlarla ders almaya başladım. Yeni geldiğimizde piyanom olmadığı için de hergün onlara giderdim, piyano çalırdım güya. Beni yollarlardı oraya, bakıcı bir kadınımdı vardı, beni götürürdü, bir iki saat çalış sonra gelip alacağım derdi bırakırdı. Ama tabii oraya gidince biz oyun oynardık, pek piyano çalışmazdık.

Liszt'in bir diğer öğrencisi olan Hegyei de İstanbul'da hocanız oldu, değil mi?

Evet. Gayet yakışıklı, genç ve güzel bir adamdı. İki de kızı vardı. Onlar Della Sudda ile aynı sokakta otururlardı, Galatasaray Lisesi'nin yanındaki sokakta. Ondan ders almaya başladım, ama Hegyei bir sene kadar sonra öldü, o zaman hocasız kaldım. Ne yapayım, babamın bir arkadaşının kızı Della Sudda'dan ders alıyormuş, o çok methetti, çok iyi bir hoca dedi, ben de ondan ders almaya başladım. 4-5 sene ondan ders aldım, sonra evlendim Ankara'ya gittim, Della Sudda ben Ankara'ya gittikten sonra öldü.

Siz derslere başladığınızda 15 yaşında var mıydınız?

Biraz daha büyük... Mektebe - Dame de Sion'a - gidiyordum. Mektepten çıkınca hafta sonlarında Della Sudda'ya derse giderdim.

Bir sonraki hafta getirmek üzere size ödev verirdi o zaman, öyle mi?

Evet, gösterirdi, sonra "bunu çalış" derdi, beni de pek beğenirdi nedense, "Chopine" diye isim koymuştu, kadın Chopin yani; Chopin'i güzel çalarmışım! O zamanlar beyaz saçlıydı. Eski bir duvar piyanosu vardı, ayrıca ikinci bir piyano yoktu evde. Evinde piyanonun yanında otururdu hep. Dizlerinde de bir battaniye olurdu. "Gel bakalım, Chopine, çal" derdi bana. Ben iyi çalarsam da ellerimi okşardı. Ben ders aldığım zaman çok yaşlıydı. Bilmiyorum ama, 80 falan vardı herhalde. Çok genç olduğum için belki de bana öyle gelmişti.

Faik Bey Della Sudda 1940 yılında ölmüş. Doğum yılı ise 1859-60. Yani seksen yaşında ölmüş.

Babasından kalan para ile mi yaşıyordunuz dersiniz?

Herhalde. Çok severdi beni. Vakti zamanında Padişah, Della Sudda'nın annesine bir altın kolye hediye etmiş. Babası öldükten sonra bu Della Sudda'ya miras kalmış. Ben de evlenince bana düğün hediyesi olarak vermişti o kolyeyi. Önce gelinime hediye etmişim, o vefat edince torunuma kaldı o evlenirken. Yani aile içinde hala. Della Sudda şaka yapardı "mirasımı sana bırakacağım" diye. O evi vardı, başka nesi vardı bilmiyorum. Bankada çalışan bir yeğeni vardı, herhalde mirası da ona kaldı; bana bırakacak değildi ya!

Peki size kendi piyano hocası büyük Liszt'den hiç bahsetmiş miydi?

Hayır. Zaten konuşmazdı pek benimle uzun uzun. Tek tük şey konuşurduk. Şuraya otur, şöyle çal diye. Bana Liszt'den bahsetmedi. Ben de sormadım. Ben çok sakin bir insandım, o da öyle. Gelir giderdim, dersimi yapardım. Arkamı okşardı, aferin derdi, sonra Allahısmarladık derdim, giderdim. Sonra hatırlıyorum, hep dizine birşey örter, hasta mıydı neydi, piyanonun yanında öyle otururdu, dizinde bir örtüyle. Bana oturduğu yerden güle güle derdi. Belki de hastaydı. Ben de hiç sormamıştım.

Oturduğu evin detaylarını hatırlıyor musunuz?

Hegyei ile aynı sokakta oturuyordu. Galatasaray mektebinin yanında. Galatasaray'ın yanında bir sokak vardır; sonunda hamam olan, hamamın önünden sokak kıvrılır, Yunan Konsolosluğu da oradadır, onu geçtikten sonra Faik Paşa Yokuşu, işte orada otururdu Hegyei. Biraz ilerisinde de Della Sudda otururdu. Eski, üç katlı bir evde. Della Sudda'nın evi eski ve kargir üç katlı bir evdi. Galatasaray tarafından o sokağa girince hemen sağda.

Şimdi Ankara'ya gelip oradaki müzisyenler hakkında da soracağım size ama ondan önce sorayım, Adnan Saygun gibi diğer müzisyenlerimizle tanışıklığınız var mı?

Bütün müzisyenlerle çok iyi tanıştık. Her dakika bizim evdediler onlar. Böyle ordu halinde gelirlerdi. Kimi piyano çalar, kimi keman çalar, kimi şarkı söyler... Eşim de müzikolog olduğu için bütün hayatımız müzikle geçti diyebilirim. Mesela İtalya'ya gitmeden önce, Leyla Gencer'le Ankara'da çok görüşürdük.

Cevat Memduh Altar ve Zeynep Altar 1991'de İstanbul Göztepe'deki evlerinin balkonunda.

1934 yılında Ankara'da. Soldan sağa: Cevat Memduh Altar, Zeynep Altar, Carl Ebert, Ernst Praetorius, Dil-Tarih'ten bir Alman profesör ve Necil Kazım Akses.

Eşiniz keman çalardı, değil mi? Hiç birlikte müzik yapar mıydınız?

Tabii. Eşim şarkı söylemeyi de severdi, ben de ona akompani ederdim. Ankara'ya taşındıktan sonra da Hindemith'in eşine eşlik ettim. O zamanlar Ankara'da müzik çalışmaları yeni başlıyordu. Ben ufak tefek resitaller falan verirdim. Radyoda naklen birkaç kere solo çaldım. İki kez de Praetorius'un şefliğinde Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası ile çaldım. Çaykovski'nin ve Grieg'in piyano konçertolarını seslendirdim. Praetorius Alman'dı, bana Zeynep demek güç gelirdi kendisine, onun için şakayla karışık "Zeytinşin" derdi. En son "Ses ve Tel Birliği"nde çaldım Ankara'da, şimdiki adıyla Seva Cenap And Vakfı. O zamanlar Cenap Bey hayattaydı, sürekli resitaller olurdu. Bir Chopin Scherzo çaldım ama hangisi olduğunu bilemiyorum.

Siz o zaman Hindemith'lerle iyi tanışıyordunuz.

Tabii. Onlarla gece gündüz beraberdik. Bizim muhitimiz zaten hep müzisyenlerdi. Hatta hatırlıyorum, bir gün Ankara dışında bir yere gitmiştik, Keçiören'e ya da Atatürk Orman Çiftliği'ne, hep müzisyenlerle beraber, bizim arkadaşlar, hepimiz gençiz, kimimiz keman çalıyoruz, kimimiz şarkı söylüyoruz, dans edip eğleniyoruz. Oradaki restoranın sahibi gelip, "sizi angaje etsem Cumartesi akşamları gelip burada müşterilere çalar mısınız" diye sormuştu. Tabii hepimiz çok güldük. Ulvi Cemal falan hep beraberdik o zamanlar.

Ankara'daki müzik hayatınızdan söz eder misiniz? Sizin evinize de herhalde epeyce tanınan, bilinen müzisyenler gelmişti.

Hindemith gelirdi, Praetorius gelirdi. Praetorius orkestranın şefiydi o zaman. Bir de aklıma geldi, zamanın meşhur Alman şarkıcılarından Lohmann vardı. Ankara'ya geldiğinde kendisine ben eşlik etmişim.

Hindemith'in eşi de müzisyen miydi?

Evet. Dört dörtlük bir kadındı. Praetoriusların ise saat merakı vardı, saat toplarlardı. Hani şu ayaklı, sarkaçlı duvar saatlerinden.

Eylerinde bir odada 15-20 tane vardı bunlardan. Her gün onları kurar, dan-dan çalmasından zevk alır kendinden geçerdi. Hindemith'in de oyuncak trenlere merakı vardı. Ankara'da değil ama Almanya'daki evinde bir oyuncak tren koleksiyonu varmış. Eşim Cevat, Almanya'ya gittiğinde ona göstermiş, oradan biliyorum. Hindemith ve yakın arkadaşı piyanist Walter Gieseking de çok meraklıymış, büyük bir sistem kurmuşlar; köprüler, makaslar falan... Sabah akşam bununla uğraşırlarmış. Hindemith'in eşi şan söylerdi. Bana gelirdi kocası çalıştığı zaman, ben eşlik ederdim, o da şarkı söylerdi, beraber müzik yapardık...

Bana çocuklarınızdan bahseder misiniz?

Benim üç çocuğum var, iki kız bir oğlan. Üçünü de piyanoya ben başlattım tabii, evde hep öğrettim onlara. Bunları küçükken operaya götürürdüm üçünü hep, alışsınlar, öğrensınler diye. Cevat, Güzel Sanatlar Müdürüydü, onun için locamız vardı. Kızlarım çok güzel dinlerlerdi. O zamanlar çok küçük olan oğlum Ahmet ise sıkıntısından locanın önüne oturup kumaşları yerdi! İki kızım da piyano çalar. * Oğlum Ahmet ise şimdi emekli, o da çok iyi bir müzik dinleyicisidir.

Çocuklukları ile ilgili komik birşey anlatayım size. Bir gün operaya gitmiştik. Büyük kızım Ayşe de Alman dadısının kucağında - o zaman Almanlar mürebbiye olarak çok ucuza tutuluyordu -locada oturuyoruz biz. Operada şarkı icabı aniden bağırınca artist, kızım ağlamaya başladı. Bir yaygara, gürültü, patırtı... Neyse, dadısı mecburen onu alalecele alıp eve götürdü. Galiba Ayşe operaya gitmek için çok küçüktü...

Bir komik hikaye daha geldi aklıma, bariton Nurullah Taşkıran - bilir misiniz, çok güzeldi sesi -, Tosca'da oynuyor. Tosca'yı da bilirsiniz. Tosca'nın arası açılıyor polis müdürü Scarpia ile, onu öldürüyor, yere düşüyor adam. Tosca da sonunda Sant' Angelo şatosunda pencereden atlayarak intihar ediyor. Bunu oynuyorlar işte... Nurullah'ın annesi de yaşlı, bizimle beraber, locada oturuyoruz hepimiz. Tosca, Scarpia'yı bıçakladıktan sonra adam yere düşüyor, müzik de duruyor bir an. Tosca "geber" diye bağırıyor. Neyse; Tosca "geber" diye bağırınca, Nurullah'ın annesi de yanımızdan sahnedeki Tosca'ya "asıl sen geber" diye bağırıldı. "Benim oğluma nasıl geber dersin sen!" Aşağıda bir locaydı bizim loca, etrafımızdakiler güldüler hep, biz de güldük tabii...

Siz Ankara'ya 1933'de gittiğinize göre Atatürk halen hayattaydı. O'nunla ilgili anılarınız var mı?

Tabii, Atatürk'ü çok sık gördüm. Hatta Ankara'ya gitmeden önce ben İstanbul'da Dame de Sion'a giderken, Atatürk'ün kızı Afet İnan bizim sınıftaydı. Afet benim de çok iyi arkadaşım. Sonraları ben Afet'in kızı Arı'ya dört sene piyano dersi verdim zaten. Bizim sınıfın bir de ayrıcalığı vardı. Her sene sonu okulda bir bayram yapılır - "Fete de classe" derlerdi, ve bu bayramlarda da sınıf gezileri düzenlenirdi. Bazan kıyıları gezilir, bazan da müzelerle gidilirdi. Afet'in sayesinde bizim sınıf en güzel yerlere götürülürdü. Bir keresinde Afet aranje etmiş, o güzel Ertuğrul yatını hazırlamışlardı. İçine büfeler kurmuşlar falan, güzel oturduk yedik içtik, boğazda dolaştık. Bize tek tek sarayları gezdirdiler, arkasından da Dolmabahçe Sarayı'na geldik. Orada da büfe hazırlamışlardı bizim için. Oturduk, tam

çayımızı içerken kapı açıldı, Atatürk girdi yanımıza. "Naslısınız çocuklar, gezdiniz mi?" dedi, biz de teşekkür ettik tabii. "Nasıl memnun kaldınız mı?" dedi saraylardan, bize sorular sordu, sohbet etti, ama hiç oturmadı, hep ayaktaydı. Sonra "Haydi siz eğlenmenize devam edin." diyerek ayrıldı.

Ankara'da gördünüz mü Atatürk'ü?

Ne zaman tiyatroya, operaya gitssek Atatürk'ü gördük. Halkevi'ne de gelirdi. Operaya, tiyatroya geldiği zaman önce İstiklal marşı çalar, herkes ayağa kalkardı. Marş bitene kadar Atatürk de locasında ayakta dururdu. Hepimiz marş boyunca yüzümüzü ona dönerdik, marş bitince Atatürk oturduktan sonra biz de döner otururduk. Sonra oyun başlardı.

Zeynep Hanım, annemin de Atatürk'le ilgili hoş bir anısı vardır, hep anlatır bize, ben de size naklediyim. Annem Cumhuriyet'in ilk kuşağından. Bursa Ankara'da okula gidip Yüksek Ziraat Mühendisi olmuş. 1919 Trabzon doğumlu, kendisi Trabzon'da ilkokul öğrencisi iken Atatürk şehri ziyaret etmiş. Annem hatırlamıyor ama sanırım ki bu Ata'nın Trabzon'a 1930 yılında yaptığı ikinci ziyareti olacak. Annem bugünkü tabiriyle okulu asarak anneannemin elini tutup valiliğe gitmiş, Atatürk'ü beklemeye başlamışlar. Heyecanla anlatır: "Atatürk yanındakilerle merdivenlerden iniyordu, Trabzonlular da yolun iki tarafına dizilmişler onu bekliyorlardı. Ben küçüktüm tabii, annemin yanında yarı saklanıyordum, Atatürk'e ve yanında merdivenden inen insanlara bakıyordum. Birden Atatürk'le göz göze geldik kartal bakışlı bir insandı, irkildim, çok korktum, çünkü beni herkesin içinde sen niye okulda değilsin diyerek azarlayacak diye düşünüyordum. Ama gözlerini gözlerimden ayırmadan eliyle küçük bir işaret yaptı bana Atatürk, anladım, hemen annemin elinden sıyrıldım koşa koşa yanına gittim, uzattığı elini öptüm. O da benim başımı okşadı."

Ömer Bey, biliyorsunuz, eşim müzikologdu. Opera ve konservatuvarın kuruluşunda önemli görevler almıştı. Kendisi Atatürk'le çok çalışmış. O zaman gazetede okumuş Atatürk, Almanya'dan iki talebe geldi diye bir haber. Bunlardan birisi Cevat. Zeki Üngör'ü bilirsiniz, Atatürk ona bu öğrencilerle görüşmek istediğini söylemiş. Demişler ki biri ressam, biri müzisyen, müzisyen olanı getirin demiş, yani Cevat'ı çağırmış. "Gittim" derdi, zaten çok güzel anlatırdı, "Atatürk uyuyormuş, ben de giriş katında yaverleri ile bilardo oynadım, kendisini bekledim. Biz oynarken yukarıdan kapı açıldı, Atatürk aşağıya inmeye başladı. Gayet sık giyinmişti, ceket ve kravat, saçları ipek gibi, çok güzel bir adamdı. Gözleri ateş gibi yanıyordu. Aşağı indi, merdivenin altına inince Zeki Bey hemen 'Paşam, emrettiğiniz talebeyi getirdim,' dedi. 'Ha sen misin, çocuk' dedi Atatürk. Bu sözü çok kullanırdı, hatta paşalara bile çocuk derdi, Manastır şivesiyle duyulan ise 'çucuk' gibiydi. 'Gel anlat bakalım ne okudun okulda' dedi bana. Ben de Leipzig'de üniversiteye gittiğimi, konservatuvarda okuduğumu anlattım.

Zeynep Altar, 2011 Temmuz ayında Göztepe'deki evinde. Arka planda evlenmeden önce 1932 yılında piyano başındaki genç Zeynep'in ressam Zeki Faik İzer (1905-1988) tarafından yapılmış olan yağlıboya resmi.

'Peki,' dedi, 'bundan sonra seninle beraber çalışacağız. Her Salı akşamı soframda misafirsin, her Salı seninle konuşmak ,fikrini almak istiyorum.' " Eşim de her Salı günü gidemiştir. "Masanın bir ucunda oturdum, çünkü bir sürü önemli insan olurdu masada. Onlarla tartışmalar olurdu. Ama müzikle ilgili bir konuya gelindiğinde hemen benim fikrimi sorardı Atatürk. Bu dala o kadar ilgi duyuyordu ki müzik toplantıları yaptırırdı, biz toplantı yaparken de bazan kendisi telefonla sorardı nereye geldik, neye karar verdik diye" diye anlatırdı. Yani Atatürk müzik konusunu bu kadar yakından takip eden müthiş bir insanmış.

Pek sorulmaz ama izninizle ben yine de kaç yaşında olduğunuzu sorayım.

Yüzü geçtim.

Bu uzun ve sağlıklı yaşamınızı neye borçlu olduğunuzu düşünüyorsunuz?

Hiç özel birşey yapmadım. Herhalde genlerde olacak.

Zeynep Hanım, en son 2011 yılında evinizde çaldığınız eser hakkında bilgi verir misiniz?

Yeğenim bunu videoya çekti, piyanist Martha Argerich'e izletmek üzere. Yanlış hatırlamıyorsam Liszt'in Consolation'ını çaldım.

Zeynep Hanım, inanması zor olan şey 2011 yılında bunu çaldığınızda 102. yılınızı geride bırakmıştınız!

Evet, doğru. Argerich İstanbul'a gelmişti, ona izletmişler, çok şaşırmış.

Zeynep Hanım, çok renkli bir hayatınız olmuş, birçok ülkeye gitmişsiniz. Çevreniz de çok entellektüel bir çevreymiş, çok değişik sanatçılarla tanışmış, Cumhuriyet'in ilk yıllarının heyecanını yaşamışsınız.

Evet. Müzisyenler, ressamlar, şairler, tiyatrocular. Trafamızdakiler hep sanatla uğraşarlardı.

Sizin gibi sanat içinde yoğurulmuş, kültürlü, tam anlamıyla bir Cumhuriyet kadını ile tanışmanın beni ne kadar mutlu ettiğini anlatamam. Sağolun, varolun! Size sağlıklı, mutlu, uzun yıllar dilerim.

* Çevirmen-yazar İnci Kut, Mithat Fenmen'den ders almış, dört el piyano repertuarına ilgisi çok. Zeynep Altar'un diğer kızı piyanist Ayşe Altar ise Fuat Türkay'ın öğrencisi. Ankara'da konservatuvar öğretim üyeliği yaptıktan sonra, öğretim üyeliğine Mimar Sinan Konservatuvarı'nda devam etmiş, ve oradan emekli. ÖE.

Zeynep Altar'ın İstanbul Göztepe'deki evinde.

(12 Temmuz 2011)

Ek bilgiler

Zeynep Altar'ın kısa özgeçmişi için İnci Kut Hanım'ın derlemiş olduğu notları kullandım, kendisine teşekkür ederim. Kullanmama izin verdikleri görseller için de Altar ailesine minnettarım.

Cevat Memduh Altar ve Zeynep Altar'ın şahsında, Cumhuriyet'in müzik ve kültür tarihi üzerine ilginç bilgi ve belgelere, yine İnci Kut Hanımın hazırladığı çok geniş kapsamlı www.cevadmemduhaltar.com sitesinden erişilebilir.

ZEYNEP ALTAR HANIMIN 101 YAŞINDAN SONRA EVİNDE SEŞLENDİRDİĞİ LISZT'İN CONSOLATION NO. 3'ÜN KAYDI İÇİN LINK:

www.zupiano.com/Zeynep_Altar.html

Kaynakça

Emre Aracı, Donizetti Paşa, Osmanlı Sarayının İtalyan Maestrosu, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Emre Aracı, "Liszt'in öğrencisinin öğrencisiyle bir öğleden sonra," Andante Dergisi, No. 27, Mart-Nisan 2007.

Gönül Bakay ve Leyla Pekcan, Atatürk'ü Yaşayanlar, Kırmızı Kedi Yayınevi, 46, İstanbul, 2010.

Evren Kutlay Baydar, Osmanlı'nın Avrupalı Müzisyenleri, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010.

Ömer Eğecioğlu, Franz Liszt'in İstanbullu Öğrencisi Faik Bey Della Sudda ve Ailesi, (hazırlanmakta), 2013.